INSTITUTUL DE ISTORIE UNIVERSALĂ

REVISTA ISTORICĂ

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ

SUPT CONDUCEREA LUI

N. IORGA

VOL. XXVI, N-le 10-12 OCTOMBRIE-DEC. 1940.

www.dacoromanica.ro

Comitetul de direcție : *N. Bănescu*, profesor la Universitatea din Cluj. *I. Nistor*, profesor la Universitatea din Cernăuți.

Comitetul de redacție : *D. Berciu*, profesor secundar, *V. Brătulescu*, directorul Muzeului de Artă religioasă. *N. A. Constantinescu*, conferențiar la Universitatea din București. *Maria Holban*, profesoară la Școala superioară de Arhivistică și Paleografie, *C. J. Karadja*, consul general. *Emil C. Lăzărescu*, profesor secundar. *Șt. Meteș*, directorul Arhivelor Statului din Cluj. *Valeriu Papahagi*, profesor secundar, *Iulian M. Peter*, inspector general administrativ. *Aurelian Sacerdoțeanu*, profesor la Școala superioară de Arhivistică și Paleografie.

Secretar de redacție : *Virginia Sacerdoțeanu.*

Redacția : Manuscriptele, cărțile de recensat și orice privșete redacția, se trimet d-lui N. Iorga, Șoseaua Bonaparte, 6, București III.

Administrația : Abonamentele și orice comandă se trimete la „Institutul pentru studiul Europei Sud-Orientale", str. Banu Mărăcine, 1. București.

Abonamentul anual : 200 lei ; numărul 60 lei. Anul odată încheiat. prețul volumului complet se ridică la 300 lei, iar al numărului la la 80 lei.

CUPRINSUL

	Pagina
P. P. Panaitescu, Documentele Țării Românești ; I. Documente interne (1369—1430)	316-314
Andrei Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. XI, Acte și Scrisori, (1661-1690).	314-322
Sir Robert Adair, Mémoires historiques relatifs à une mission à la Cour de Vienne en 1806, Bruxelles 1845 .	322-324
George Fotino, Din vremea Renașterii naționale a Țării Românești : Boerii Golești, vol. I-IV), ...	324-332
O operă necercetată a lui *Vaillant* : L'Empire c'est la paix (Paris 1856)	332-336
Georg Ostrogorsky Geschichte des byiszantinchen Staates .	336-337
Ștefan Pașca O tipăritură munteană.... Cel mai vechiu Ceaslov românesc. Studiu istoric, literar și de limbă . .	337-338
Oct. C. Tăslăoanu, Supt flamurile naționale note și documente din războiul de întregire al neamului, vol. I. . . .	338-339
Ștefan Mărcuș, Muzică și teatru în Bihor	339-340
Robert de Heiman A cheval de Varsovie à Constantinople, par un capitaine de hussards...	339-341
Alfred Nettement, Henri de France ou Histoire des ourbns de branche ainée pendant quinze années d'exil 1830-1845	340-2
Despre cronica lui *C-tin Stolnicul Cantacuzino*	341-3
Cronica	343-4

Acest număr a fost editat în Iunie 1941 de N. A. Constantinescu și d-ra Liliana N. Iorga, (precizări vezi pag. 3-a a Copertei).

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXVI-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1940.

DĂRI DE SAMĂ

[Articolele, din motiv de economie ajutorul Ministeriului Educaţiei Naţionale fiind retras, se vor da cînd ne vom înlesni. Autorii cari ni le-au trimes pot să înainteze, pentru ca ele să apară, costul tiparului.]

* * *

P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării-Româneşti*, I, *Documente interne (1369-1430)*, Bucureşti 1938.

E o colecţie de mult dorită şi d. P. P. Panaitescu a făcut-o cu iubire şi grijă. În planul său întră numai redarea documentului. Astfel nu se dau explicaţii. Traducerea cerea însă pe alocuri tocmai identificaţii personale şi locale. Astfel pentru satul „Hrisomuniţii", de fapt Hîrsomuniţii, la paginile 39, 43, pentru Varonicele, tot aşa de curioase. Satul Hinăteştii la Rîmnic (p. 46) e Inăteştii cuprinşi, cu eleganta bisericuţă, în oraş (numele vine de la Inat, Ignat; azi se zice: Inoteştii). Se vede chiar că numele Tri Brodi (Trei Vaduri), Henovţi (Heneşti), Drajevţi (Drăgeşti), Duhovţi (?), Baviciu, Bichin, Pornivca şi Poporate ascund vechi numiri româneşti (p. 70). Nicola Metaxar (p. 102) e de sigur Mătăsarul; şi Paramali pare ciudat. De ce s'ar traduce мечонош cu „purtătorul de sabie" şi nu Spătar (pp. 111-2)? Cealapi e Celebi, titlul dat Sultanilor. Ciudat Şerban *Lnbolul* (p. 115). „Mamacic" trebuie să fie un Mamacico (p. 129). La Tîrgovişteni de ce: Trifo? Gavalin e Gavala (p. 134). La titlul lui Sigismund trebuie o virgulă după Фрѣшкон, care înseamnă, nu un calificativ al Dalmaţiei, ci Fruška Gora. Interesantă menţiunea, într'un document al lui Radu al II-lea, a lui „Stan unchiul Voevodului". Curios actul din 1463 cu boieri fără titluri, dar cu loc de origine (no. 101). La *1464 Mitropolitul Iosif* (p. 257). La 1465 act de la Radu fără boieri (14 Octombre, Bucureşti) (no. 106). Locuitorii din Floci, no. 109 (Buduşlov e Buduşlău, cf. Buduşcă; şi pîrcă-

www.dacoromanica.ro

labii lîngă pîrgarul Petre, de unde poate Piua Petrei). De notat „prădalnica“ la no. 117 despe care a fost discuție. Act de la regele Matiaș pentru călugării de la Cozia (a se ceti: tabere[le] Trorhi „ce or hi) și al Turnului „Roșul“, no. 120. De ce la no. 134 nu s'ar traduce словопнсетел cu Logofăt? Curiosul sat Urlăndești (de la Urland; no. 167). La actul lui Petriman, „de Sfînta Marina“ (nu „la“), numele străine, că Hanoș pârgarul, Conț Mihal, „Ștefan a lu Has David“ (românește), Balni, „Mateș a lu Coțani“ ar indica orașul Cîmpulung (pp. 144-5).

De altfel și d. Panaitescu a văzut Mîneciul în Maniaci, dar l-a pus numai în notă (p. 147). Se zice: Poienile Vărbilăului. În traducerea de la no. 60 „Stoica mocenoșa“ e Spătarul. La no. 61 firește că „mănăstirea lui Mihai-Vodă“ nu e contemporană. „Cnez de Țigani“ cerea traducerea „jude“; p. 239. În genetivul slavon Bancov (p. 49) e: al lui Bancu, Băncescul, și tot așa trebuie reromanisate numele lui Stanciu Vranin și Stanislav Oreaov *(ibid.)*. Danișor (p. 56) e Dănișor, Bratei Brăteiu, Lubaș e probabil rău scris pentru Lupaș.

Ca reproducere Mircê și Cerêșovul par curioase: și acribia are hotarele ei.

Față de escesul de comentarii la d. M. Costăchescu aici s'ar putea regreta renunțarea la dînsul, poate și pentru mai iutea presintare a cărții.

Cele cîteva acte latine culese din reproducerile lui N. Densusianu trebuiau supuse unei operații critice, dar e drept că d. Panaitescu a cerut pentru no. 3 și o fotografie a originalului.

* * *

Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, vol. XI, *Acte și Scrisori (1661-1690)*, București 1939.

Și acest volum al d-lui Veress, care ni aduce surprinderea uimitoare a portretului lui Constantin Cantacuzino „Postelnicul“ (Constantinus Cantacuzenus Mathaei Basarabae, prin. Trasalpinae Walachiae supremus aulae et intimus consiliarius), după moarte, probabil prin grija fiilor, are aceleași calități și defecte ca și cele precedente.

În prefață, greșeli de limbă: „căftănit“ în sensul neobișnuit, Kucsuk pentru turcescul Chiuciuc, Cuciuc. Antide Dunod de-

www.dacoromanica.ro

vine Dunod Antidie. Apoi: „regimentele austriace au copleşit Ardealul", „legănîndu-se în convingerea", „protecţional", „bancheturi"; d. Veress nu cunoaşte perfectul simplu în româneşte. Apoi „vlădichii". El scrie „pentru întregire *al*", „un *unicat* preţios". Cetim: „a zorit foarte principatul Ardealului".

Tendinţile naţionaliste proprii nu pot lipsi. Bătălia de la Zârneşti, care e toată a Turco-Tatarilor, e presintată ca o victorie personală a lui Tökőly; Brîncoveanu încă nu apare, şi pretendentul ungur e înfăţişat ca şef al tuturora (p. IX). Mihail Apaffy e dat şi ca binefăcătorul Romînilor (p. X). „De binefacerile acestei domnii mărinimoase au avut parte şi Romînii. Aşa chiar la începutul domniei sale (în primăvara anului 1662) principele confirmă pe Vlădica Sava Brancovici" *(ibid.)*... Şi se *lasă cu totul la o parte straşnica prigonire a acestui episcop, socotit de Romîni ca un martir!* Vezi a mea *Istoria Bisericii*, II, ed. a 2-a, p. 364 şi urm. Mai departe iată cum e tratat Sava: „reaua administraţie bisericească a lui Sava Brancovici, pentru care acesta a şi fost depus de Apafi", care e înfăţişat şi aici ca un ctitor de şcoală şi tipografie românească, ascunzînd care era scopul: propaganda vehementă a calvinismului (p. XII). Alegerea de episcop supt conducerea „solgăbirăului *(sic)* suprem" i se pare autorului de pură legalitate (p. XI). După atîtea ediţii ale Vechiului Testament în româneşte, iată-l tot pe Apaffy care pune pe „preotul reformat Ştefan Matkó (care ştia foarte bine româneşte) însărcinat cu traducerea Testamentului Vechiu pentru Romînii ardeleni, ai căror episcopi erau potrivnici introducerii liturghiei romîne" (ce are a face cu Vechiul Testament?) Şi în acest moment chiar, la Munteni, se introducea tocmai această liturghie. Pomenirea impusă a numelui lui Apaffy pe cărţile româneşti din Ardeal îi pare autorului o dovadă de sinceră recunoştiinţă. Şi, alături, bucuria că Domnii noştri aveau secretari unguri şi scriau ungureşte... Nu lipseşte nici o piatră în grădina d-lui Minea.

Ca necunoştiinţă a istoriei, iată Domnul muntean „sau moldovean" „hirotonisind" pe Vlădicii ardeleni (p. X). Panaioti Nicusios e „Nicanos Panaiotaki" (p. 7, nota 1), Ciohodar e „Ciuhodar". Îndreptarea „Pan Spatár", în loc de „Pan Ospotar", nu e bună: trebuia „Pano Spatar". Nu există „Doamna Maria Sturza", ci Maria Ghica (soţia lui Grigore), născută Sturza, cum iscăleşte din motive politice (no. 23). *Evtodie* Racoviţă Mare Logofăt la

www.dacoromanica.ro

1663 e imposibil (no. 36): a se ceti Nicolae! Rostul celor trei boieri moldoveni cari scriu la 1663 nu e înţeles: sînt ispravnicii de Scaun în lipsa Domnului plecat la oaste. Din neştiinţă nu se recunoaşte că scrisoarea de la Sătmar, de un stil latin aşa de distins, de la no. 46 e a lui Nicolae Milescu. Pentru afacerile de bani ale lui Gheorghe Ştefan, editorul nu cunoaşte scrisorile din ale mele *Acte şi fragmente*, I. „Malthaseus" la n-l 77, trecut aşa şi la tablă, e *Malthenses*, cavalerii de Malta. Sensul scrisorii no. 91 nu e înţeles: nu că l-ar „ţinea de Ungur, Croat, Neamţ ori chiar Turc" pe Ghica, ci unde ar voi să-i afle rost. De aceia şi spune că un Iesuit „poate va fi cu el Turc". Cetim, la p. 142: „Kakuci-paşa", în loc de capugi-başa. „Gligoraş Hăbăşescul" e Grigoraşcu (n-le 106, 114). Bugeac, un „Buceag" (p. 150). „Veniczei", în Moldova, nu poate fi Veneţia (p. 151). Nu e vorba de „Crainä" la no. 114, ci de Ucrainä. „Magnificus dominus Miron", care e Costin, se preface în „Constantin Miron" (no. 115). La no. 116 cetim: „Duca a trimes pe Vodă să facă provisii" (Duca era Domnul!) „Drosonko" e Doroşenco (p. 159). „Salako" trebuia identificat *(ibid.)*. „Iordache Todoraşco" (no. 122) e Cantacuzino (Iordachi Toderaşcu). Cine ar putea gîci (no. 122) ce e „cetatea Kihu". Şi era uşor a descoperi că e vorba de Chiev, „Chiul" nostru. Tot aşa că „Drinopol", pe ungureşte, nu e decît Adrianopolul (p. 176). „Duben" (p. 181) e Dubău. Nu poate fi satul „Kincse" *(ibid.)*. De unde o fi luat d. Veress că Petriceicu era „numit de Moldoveni şi Petrişcan" ?!; p. 200. E vorba numai de stricarea numelui supt condeiul unui Ungur. „Alagasi" (p. 214) e Ialì-Agasi, „Aga Mării". La no. 144 cetim: „Se zvoneşte că Petraş-Vodă *(sic)* a fost pornit din Moldova. Sfatul lui Ştefan Petriceicu-Vodă"; evident e vorba de aceiaşi persoană. „Janaki" (p. 222) e cunoscutul Ienachi Porphyrita, dragomanul. La pagina 229, „marele general" Brîncoveanu nu se traduce Armaş (!), ci Spătar, cu totul altceva.

La no. 153, Constantin Postelnicul din Moldova e Ciobanul. Szletin la pagina 233 e de fapt Sniatyn. „Fratele mai mic al Voevodului Costandin" e „fratele mai mic al Voevodului, Constantin", deci Stolnicul (p. 236). „Provincia numită Marian" (!) (p. 240) e ...Moreia. Tot „badea", nu „fratele", Stolnicul într'o scrisoare a lui Brîncoveanu (p. 252). „Napli" (p. 257) e Nauplia. La no. 167 e vorba de Şerban Cantacuzino, nu de Constantin Şerban

www.dacoromanica.ro

„Părvul fiul Drăghicean, al fratelui său", e Pârvu, fiul lui Drăghici sau Drăghiceanu, fratele, atunci mort, al lui Şerban. „Bostandji-paşa" e Bostangi-başa, „Rez-efendi", Reis-efendi, „Tefterdar-paşa", Tefterdar-başa (p. 283). Gheorghe Cantacuzino de la n-l 184 e Iordachi.

Ca lucruri noi importante: moartea lui Vasile Lupu (no. 2), o scrisoare latină a Doamnei Safta în 1661 (no. 3), pentru nişte bani; una de la Grigore Ghica (no. 4), şi despre moartea lui Ştefan Lupu, şi o a doua, a treia din acelaşi an (n-le 5, 7). Scrisori ale lui Istrate Dabija din 1662 (n-le 9, 16), alături de cîte una a lui Ghica (n-le 11, 26). Din Moravia scrie Gheorghe Ştefan (no. 19). El îşi vinde (no. 20) cingătoarea, „coroana" *(unum ornamentum capitis aureum)*, cu diamante, brandeburgurile, sulița şi buzduganul Evreului Franckl, despre care Iorga, *Acte şi fragmente*, I[1]. Pe lîngă ştiri militare din războiul germano-turc, raportul părtenitorilor lui Sava Brancovici către Apaffy (12 Mart 1662) (no. 14) (cf. Iorga, *Ist. Bis.*, I, pp. 457-8). La 1662 o scrisoare a lui Gheorghe Ştefan, din Viena, către dogele şi Signoria Veneţiei (no. 21; veste falsă despre trecerea lui la catolicism; no. 22). Scrisoare a Mariei Ghica (no. 23). Foarte interesantă scrisoarea din Muncaciu, 31 Octombre 1662, a soţiei lui Constantin-Vodă Şerban, care, plecînd de la văduva Sofia a lui Gheorghe al II-lea Rákóczy, merge în Polonia, la soţ (no. 24). În textul latin îşi zice: „Domna Nedele", iar în iscălitura cirilică: „Domnă Nedeale" (v. şi no. 26). Un raport de călătorie al

[1] Corectînd scrisoarea pe care am publicat-o în *Mem. Ac. Rom.*, X, pp. 530-1 (nu 531), d. Veress trece, cu rea credinţă, supt tăcere că eu nu fac decît să reproduc ediţia d-lui Macurek. În curînd voiu arăta undeva, după comparaţia cu originalele, ce greşeli de lectură comite d. Veress. La pagina 26 chiar e greşit: „In curius rei fidem huius contractus, duo exemplaria", virgula fiind a se pune după „fidem". Şi n-l 27 e, cum nu se spune, la d. Macurek *(l. c.*, pp. 531-2), dar ediţia ce am dat e mai bună ca punctuaţie (şi *offerunt*, nu *afferunt; christtana* nu e cu literă mare, căci ar fi regele Franciei. Mai departe: nu *me dictione*, ci *mediatione*, nu *capi*, ci *caepi*; e sărit *haec* înainte de *amicitia. Urmează trei rînduri sărite de d. Veress.* Apoi cum se poate admite acusativul: *protectione et promotione?* La Macurek e numai de îndreptat lectura în: *tantus enim vir non potest*, în loc de *tantum enim vis non potest.* Dar apoi, la d Veress, *que* pentru *quo. Turcarum* nu e de intercalat.

www.dacoromanica.ro

lui Gabriel Thomasi (no 29) (un colonel napolitan la Bucureşti).

În 1663 scrie Ghica (no. 30): dar german; no. 41. Grupul de boieri moldoveni: Toma Cantacuzino, Iordachi Ruset şi Duca (no. 32; numai Toma şi Iordachi, no. 34), Istrate Dabija (no. 33). Legături ale lui Constantin Şerban cu Scaunul Muncaciului (n-le 39-40). La n-l 42: „genios trigennos directores principes" e pentru: „geminos trigeminos". De sigur că iscălitura greacă se putea descifra (no. 42): de altfel e vorba de „craiul Ungariei", şi nu de un arhiduce. Ar putea fi a lui Dosoftei de Ierusalim; iniţialele nu pot fi cirilice (p. 52).

O scrisoare a lui Ghica la 1665[1] (no. 47; Papa către el, no. 56). Alta, din Stettin, a lui Gheorghe Ştefan (no. 49), despre cele două luni petrecute la Moscova şi datoria la Fränckl. Prima scrisoare a lui Radu-Vodă Leon şi, tot din Bucureşti, una, în legătură cu Doamna lui Grigore-Vodă, a Banului Manu (no. 51; dar iscălitura, „Banul Manul", pare rău cetită). Constantin Şerban scrie în 1666 de la Sárospatak (no. 52) şi de la Borşa (no. 53), de la Muncaciu (no. 54), în afacerile cu Sofia Báthory. La scrisoarea lui Ilieş-Vodă Alexandru (no. 55), iscălitura e rău cetită „Ilie", şi satul e Dărmăneşti, nu „Dărmîneşti".

La 1667 un statut al „Valahilor", acum slavisaţi, din Moravia. O liberare de iobag, cu menţiunea preotului din Tilişca (no. 58). La n-l 59 ne întrebăm, cu cetirea insuficientă a iscăliturii, de unde scoate editorul un „*Dumitru* Cantacuzino", atunci neexistent.

Foarte importantă solia la Iaşi a lui Sava Brancovici în 1668, Februar, cu ştiri de la hotare (no. 61). Scrisoarea Doamnei Moldovei, din aceiaşi lună, are o iscălitură imposibilă: Δόμμνα (!) Καντακουζίνη. De fapt, pecetea, desemnată frumos, dar nu cu totul exact, pare a cuprinde: Δόμνα Κατακουζινὴ τοῦ Ἠλιὰς Βοεβόδα; deci e soţia lui Iliaş Alexandru, care ar fi ţinut o Cantacuzină, cu numele de Domna (cf. Domnica). Diacul unguresc al lui Vodă Matei dă ştiri (n-le 63, 64), şi cu veşti politice de valoare. Ghica e acum la Leutschau (n-le 65 şi urm.; e la Viena în Decembre; no. 77, şi de acolo revine la Leutschau;

[1] A se ceti „Imperatorum", în loc de „Imperatorem". La no. 48: „munere solat" e pentru „manere solet". Şi sfîrşitul pare suspect. „Deum *usque* propitium", la no. 56, e dubios.

www.dacoromanica.ro

o fată i-o botează familia Csáky)[1]. E interesant că Grillo e calificat de „Grec"; aceasta explică logodna fiului lui cu Ruxanda lui Vasile Lupu. Francisc Csáky se califică față de fostul Domn de „servitor suus humillimus" (no. 70). La scrisoarea lui Contăș, nu *Contoș*, e greșit, în semnătură: „Logofetul Contós" (no. 75). La scrisoarea Postelnicului Stămati (no. 76) nu s'a cetit pecetea: Σταμάτης τοῦ Λεοντάρι, *165–*. O scrisoare de cîrciumar romîn din Bălgrad; no. 78. Un om din Șinca, no. 80.

Scrisoarea de la no. 85 (1669), de la Badea, nu „Bardie", și „excubiarius" nu e „armaș". La Toderașcu Spătarul nota românească e rău cetită; nu poate fi „mă *i*nchin".

La 1670 lista Curții lui Grigore Ghica (no. 88; și douăsprezece „catane"; călătoria cu 69 de cai)[2]. E din nou la Viena în Iunie, Octombre, cu 50 de persoane (n-le 90 și urm., 94; cf. no. 95). E bolnav de ochi, acolo în Februar 1671 (no. 97; cf. no. 98).

La 1671, scrisoarea lui Antonie-Vodă Popescu (no. 99). Stroe fugarul, fost călugăr, de care e vorba, este Leurdeanu, rămas neidentificat.

Nobili ardeleni cer intervenția la Poartă a lui Ghica în 1672 (no. 101).

La 1673 scrisoarea făgărășeană nu descifrează numele nobililor romîni. Știri prețioase despre campania de la Hotin. Și una de la Ștefan Petriceicu (în iscălitură, trebuie *Petrus*, nu *Petras*, no. 107): explică trecerea la Poloni prin aceia că „gîtlejurile Turcilor nu le putem astupa în niciun chip". Sobieski despre trecerea lui și a lui Ghica (no. 109).

La 1674, scrisoare din Polonia a lui Constantin Șerban (no. 113).

---

[1] Greșeli de lectură: *unium* pentru *unum*; se pare și *huias* pentru *huiates*. *Et e conscia Venetas* e imposibil (p. 92). Trebuie *quales tractationes*, un *qualis*, și *metuo* pentru *metus (ibid.)*. *Venetiis* e a se corecta: *Venetos; Turcas rabiem* ar cere *Turcarum rabies* La pagina 95: *accessus* e cetit în loc de *accensus*. Adausul *[coger]e* la no. 70 nu corespunde. Și sfîrșitul e inadmisibil, cu „opera diaboli incantando gloria patrii" și adausul „[gratioso suo]". La p. 97: „oculos *caliginosas*", *praefectum* pentru *perfectum*, „cum Excellentissima*m*", *obsequios* pentru *obsequens*. Ininteligibil: „re omni est propter tempore" (p. 101). La no. 77, *amicus* pentru *amicos*. Tot imposibil: *probella (= perbelle?)*, *nobilum* pentru *nobilium*. La p. 111 *Dominam* pentru *Dominationem*.

[2] La no. 89 *sine* greșit pentru *sive*. La p. 121: *colletur* pentru *tolletur*, *advertis* pentru *adversis*, *cum rebelli* pentru *cum rebellis*.

www.dacoromanica.ro

La 1675 lucrări de argintărie românești la Brașov (no. 117). O scrisoare contra lui Duca a pribegilor din Ardeal (no. 120).

La 1678, căderea lui Antonie-Vodă Ruset (no. 126): raportorului ungur i se pare că sînt candidați de Domnie și aceia cari „nici de ciobani n'ar fi buni". O scrisoare a lui Constantin Brîncoveanu ca boier (no. 127; rea semnătură). „Badea Șerban" pentru Cantacuzino nu înseamnă „frate", căci Șerban era unchiul Brîncoveanului. Legături ale lui Șerban cu Csáky (no. 128).

La 1679 prima scrisoare a lui Constantin Stolnicul (no. 209). Pentru urmărirea lui Sava Brancovici (no. 130); bolnav, el e cruțat de prinț numai din causa lui Șerban-Vodă, de sigur. Aceasta i-o și spun lui Șerban adversarii lui Apaffy la Poartă, Ladislau Csáky și Cristofor Paskó (no. 132). *Brîncoveanu, care e la Poartă*, a căpătat el libertatea cultului românesc în Ardeal; a se nota, față de cele spuse în Prefață: „dominus Metropolita Sava nuncupatus et a moderno Apafio tyrannico gubernio innocenter captivatus". Și ei sînt gata a-l sprijini, dacă izbutesc a răsturna pe prinț.

La 1681, nunta fiicei lui Duca-Vodă (no. 133).

La 1683, scrisoare a Doamnei Anastasia a lui Duca-Vodă; *ea apare ca regentă* (iscălitura e rău cetită). Lista boierilor de Făgăraș (no. 136).

La 1684, un interesant raport din Cracovia (no. 141). Explicarea numelui Basarabiei arată un contract cu Costineștii. Sobieski despre legătura militară cu Moldovenii (no. 142). Sultanul cere averea lui Duca-Vodă, mort (no. 143).

La 1685, scrisoare a lui Șerban-Vodă (no. 147). Legătura lui Șerban prin fratele Matei, Barbu Milescu și Banul Șerban cu Ardealul (no. 148; v. și no. 149). Un sol ardelean la Vodă (no. 150). Și pentru noul Mitropolit ardelean.

La 1686, scrisoare a lui Constantin-Vodă Cantemir (no. 152). Jurămîntul românesc, cu litere latine, al celor zece seimeni de pe lîngă Apaffy (no. 154). Frica de intenții ale lui Șerban față de Ardeal (no. 155). Pentru campania Polonilor în Moldova (no. 156). Scrisoare a lui Brîncoveanu (no. 157). Mihail Teleki către Șerban (no. 158). Șerban către Vizir (n-le 159, 162). Brîncoveanu către Teleki (no. 160): vorbește și de Constantin Filipescu (nu „frățior"). Și Mihai Cantacuzino, menționînd pe Constantin Filipescu (no. 161).

www.dacoromanica.ro

La 1687, Teleky către Brâncoveanu (no. 163). Răspunsul (no. 164). Scrisoare către Teleky a lui Constantin Stolnicul (no. 165); bogate ştiri. Un Mohammed Efendi arată lui Staicu Bucşanu ce i se găteşte lui Şerban (n-le 166, 167). Răspunsul lui St icu (no. 168). Foarte importantă scrisoare de înţelegere pregătită între cei doi stăpânitori romîni, cu gîndul de a fura de la Constantinopol pe fiul lui Cantemir, Dimitrie, care era acolo ostatec (p. 265). Curioasă amintirea lui St icu despre solul lui Abaza-Paşa la : şezarea lui Matei-Vodă (p. 266). Scrisoare, neînsemnată, a aceluiaşi (no. 169). Şerban, pentru Pîrvu, trimes la Apaffy (no. 170), Teleky apare ca doritor al înţelegerii celor trei ţări faţă de Turci. Scrisoare, din Copăceni, în tabără, a Stolnicului către el, în Iulie (no. 171). Noua scrisoare tainică a lui Mohammed-Efendi, din Orade (no. 172): se numesc conspiratori, pe lîngă Staicu, Comisul Radu, Medelnicerul Stroe, Radu Postelnic, Pîrvu Logofăt, Radu Logofăt. Scrisoare a lui Sobieski pentru „Lupu Kunicki" (no. 174). Apaffy către Cantemir (no. 176). Scrisoare către acelaşi a lui Şerban, din aceiaşi tabără (no. 177).

La 1688, Staicu, din Alămor, în Ardeal, şi către Teleki (no. 181). „Diacul Gheoghe", trimes la împărat, nu e decît Brancovici: ar vrea Staicu să meargă la generalul Caraffa, căruia-i şi scrie (no. 182; cf. n-le 193—4). E curios că *la 27 Octombre, foarte puţin înainte de moarte, Şerban se cere, umil, a fi primit în Ardeal, dacă ar pierde Scaunul* (no. 183). Aminteşte adăpostul acordat lui Grigore Ghica şi Stolnicului. Să fie un falsificat? Se semnalează şi scrisoarea din *Monumenta Comitialia Transylvaniae*, XX, p. 139, cu aceiaşi dată, în care cere, pentru boala lui, pe d-rul Pécsi. Se trimesese în Ardeal Iordachi Cantacuzino, care află în Secuime boala fratelui (no. 184). Iordachi scrie, cu Constantin Bălăceanu, din Dej, lui Teleky (no. 185). Mergînd la Viena, ei sînt la Baia-Mare în ziua de 11 Novembre (no. 186). Veterani despre moartea lui Şerban, la 14 (no. 187). Brîncoveanu dă la 22 vestea alegerii sale (no. 188). Felicitările lui Teleky (no. 191). Scrisoare către Stolnic (no. 193). Sol al Brîncoveanului la Teleky (Decembre) (no. 197).

La 1869, diploma lui Constantin-Vodă către Cozia (no. 198). se temea de intrigile lui Apaffy (no. 199), care ar vrea ţara. în anuar Stolnicul către Teleky (no. 200). Luarea în protecţie a familiei lui Şerban de Impăratul (no. 201). Scrisorile lui

www.dacoromanica.ro

[[Constantin Brâncoveanu cerând pe d-rul Pecsi (no. 203), sau dând ştiri Imperialilor despre acţiunea lui Thököly şi despre Tătari şi Turci (no. 211), cum face şi Constantin Stolnicul (no. 207, 209, 217).

De reţinut numele *N. Mera*, — cf. mânăstirea Mera din Putna, al cărei nume se pune greşit în legătură cu Mira Lichiei — solul lui Mihai Teleki (no. 200 şi 215). Deasemeni cei 5 *Morlachi* cu un mare beg „maggiore becco" având sub comanda lui o mie de Tătari, la Cameniţa, de partea Turcilor, în scrisoarea călugărului Ant. Giorgioni (no. 204, p. 320). Şi tot acolo : „Moldovenii de viţă şi cei de rând nu doriau alta de cât a vedea oştile împărăteşti (în 1689) şi vor da ei cei dintâi năvală în Bugeac"... — Un interesant act în l. latină dat în Bucureşti (no. 221), din Aprilie, mărturia a patru boeri munteni : Stoian mare Serdar, Stefan mare Sluger, Dimitrie mare vornic al Curţii şi Oprea mare Căpitan al pedestrimii, descriind biruinţa lui Veterani la Zenta din 1687.

La 1690. Textul latin al unui tractat secret (no. 253), dintre Constantin-Vodă Cantemir şi Impăratul Leopold I, încheiat la Sibiu de boerii I. Buhuş şi P. Iuraşcu (p. 400—2). — Interesantă adnotare la o scrisoare (no. 265), mărturia Căpitanului Preda, ruda lui Bălăceanu, că acesta, spre a primi domnia dela Leopold I, i-ar fi făgăduit Brăila, după cum odinioară un Vornic Coadă, „a supus pe veci Turcilor Brăila şi Giurgiu" (p. 425).

Greşeli : editorul transcrie pe k cu ss în iscălitura lui Brâncoveanu (p. 373 ş. a.) şi lui Staiko (p. 391). Se zice „trebile războiului" nu „nevoile de războiu" (p. 213 r. 3 jos)— neveztessek (p. 212 r. 12) înseamnă : „numit" nu „muncit"]].

* * *

Sir Robert Adair, *Mémoires historiques relatifs à une mission à la Cour de Vienne en 1806*, Bruxelles 1845, iscălitura P. Cuénin, de sigur ruda lui Victor Cuenin, creatorul pensionului unde a învăţat Kogălniceanu. Un exemplar se află în Biblioteca Institutului de Istorie Universală, la pp. 99—100, e vorba de ocuparea de Ruşi a Principatelor şi rolul lui Sébastiani. Pentru sprijinirea Vlădicăi de Muntenegru contra Francesilor din Dalmaţia p. 129. La 16 Novembre menţiunea intervenţiei izbutite a lui Arbuthnot (12—13) pentru restabilirea Domnilor depuşi (p. 155).

www.dacoromanica.ro

In raportul de la 30 Decembre, desaprobarea de ministrul austriac Stadion a măsurii ruseşti : ea nu putea să aibă efect şi slăbia acţiunea rusească pe Vistula. Adair caută să arăte că reintegrarea celor depuşi cere sprijin, fără care nu înseamnă nimic, că, după succesele francese în Prusia, Sébastiani şi-a reluat stăruinţile şi că ocupaţia Moldovei resulta firește din cele întâmplate de la venirea generalului frances la Constantinopol (pp. 170—1). La 5 Ianuar 1807 Adair citează ştiri din Bucureşti că de sigur Turcii vor declara războiu (pp. 173—4). La 11 Februar consulul englez la Bucureşti, Summerer, arată că nu-şi poate relua funcţiunile fără scrisori de acreditare pe lângă Constantin-Vodă Ipsilanti. Aceasta însă nu se poate, ca să nu creadă Austria că Domnul e recunoscut, deci se cere ambasadorului rus la Viena, Razumovschi, o scrisoare către generalul Michelson ca să îngăduie pe consul până ce guvernul engles va admite că trebuie un agent pe lângă el (p. 189). La 26 Februar Adair arată că va pune ca o condiţie pentru intervenţia englesă pe lângă Ruşi pentru restituirea Principatelor o declaraţie austriacă împotriva lui „Bonaparte" (pp. 197—8). La 5 Mart „pretenţii" şi „drepturi" ale consulului, care s'a arătat de la sosirea lui Adair harnic şi stăruitor (p. 203). In această lună stăruinţele lui Arbuthnot la Constantinopol pentru ca flota englesă să poată trece prin Strâmtori.

La 28 Mart un interesant raport asupra răspunsului lui Michelson la intervenţia lui Razumovschi : el asigură „qu'aucune innovation quelconque n'avait eu lieu dans l'administration de ces principautés qui continuent à faire part de l'empire turc. Le géneral Michelson assura l'ambassadeur que le prince Ipsilanty n'a pas été proclamé hospodar des deux provinces, mais que le clergé et la noblesse de Moldavie, se voyant abandonnés par le prince Morouzy, avaient prié Ipsilanty de se charger de l'administration provisoire de la province, jusqu'au retour de Morouzy ou la nomination d'un autre hospodar" (p. 212).

Pentru numirea la Constantinopol, după plecarea lui Arbuthnot, a lui Arthur Paget, (p. 247). Turcii să nu spere că „*o armată francesă se va uni cu ei pe Nistru sau măcar pe Dunăre*" (p. 248). In Iunie, alături de vestea că Turcii au trecut Dunărea, despărţind pe Ruşi de Caragheorghe, aceia a căderii Sultanului (p. 251). Ca motive pentru depunere se

www.dacoromanica.ro

stabilesc, la Viena, acestea : Sultanul n'avea copii, „căpătase viţii creştine şi adoptase obiceiuri creştine, crescuse taxele şi lucrase ca locotenentul unui prinţ creştin, învestind pe ambasadorul frances la Constantinopol cu Ordinul Legiunii de Onoare" (p. 252). In Septembre se credea că Napoleon vine la Veneţia (p. 273), că ducele de Würzburg va fi aşezat le Florenţa (pp. 274—5. Cf. p. 279).

La 23 Ianuar 1808, asigurase, la ambasada rusă că „*Franţa, şi numai Franţa împiedecă încheierea păcii cu Turcii şi cedarea Moldovei şi a Ţărei-Româneşti*" (p. 300). Ruşii ar trebui să se gândească la posibilitatea „aşezării lui Bonaparte la Constantinopol" (pp. 303—4). Era vorba de o eventuală cedare către Austria a Serbiei şi Bosniei (Februar ; p. 307). La Constantinopol s'ar putea ca Turcii să se apere îndărătnic (p. 308). Anglia ar trebui să ocupe Corfù ; şi în Asia Turcii ar putea fi folositori de spre partea Persiei (p. 308).

Incă de la 23 Novembre 1807 se arată că în tratatul de la Tilsitt ar fi vorba de a se da lui Napoleon Moreia şi Creta (p. 433). „Prin Moreia Bonaparte speră să ajungă până la Constantinopol" (p. 456 ; 27 Novembre). La Moldova şi Muntenia, Ţarul ar dori să adauge şi ceva din Polonia, adecă Galiţia (p. 477 ; 22 Februar 1808).

* * *

[[George Fotino, *Din vremea Renaşterii naţionale a Ţării Româneşti : Boerii Goleşti*. Vol. I—IV, 1939. Cu portrete noi şi interesante, multe în policromie, cuprinse în vol. I : Zoe Golescu la 30 ani, Cleopatra Trubetzkoi, născută Ghica, Nicolae C. Golescu la 1834—42 şi la 1846 ; George Bibescu, Gh. Magheru (de pictorul Tătărescu, 1851), Capitularea dela Villagos, Casa din Goleşti (de N. Grant), Barbu Ştirbei (1835—40), Vedere din Brussa, oraşul exilului celor dela 1848, Omer Paşa la 1854, Barbu Ştirbei şi garda lui Coronini, Alex. Cuza (înainte de 1859), scrisori în facsimil, etc.

Vol. I cuprinde studiul D-lui G. Fotino, întemeiat pe cele 543 scrisori editate în celelalte trei volume, cele mai multe adunate cu pietate, de Ştefan Golescu dela întreaga sa familie, o impunătoare şi preţioasă colecţie, dintre care se disting ale Zoei, „neprețuita maică" a Goleştilor, înzestrată cu rari

www.dacoromanica.ro

calități, și unele dela prieteni. Pe basa scrisorilor, ca isvor principal, sprijinit de bibliografia curentă și unele ajutoare arătate în Prefață, ni se dă „o evocare veridică" a stării de spirit, a gândurilor intime și frământării sufletești din cercul boerilor Golești, caracteristică pentru societatea înaltă din epoca Renașterii naționale în care ei au jucat un rol de seamă. Ele se întind, rărindu-se p ultimii ani, în curs de aproape o jumătate de secol (1834—1869).

Colecția ar fi adus desigur multe lumini volumului IX din Istoria Românilor de N. Iorga; studiul autorului, făcut cu toată înțelegerea și cu sentiment, intră mult în amănunte.

In vol. I. Al. Golescu-Albul arată că Alex. Vodă Ghica a oferit 50 galbeni pe an poetului D. Bolintineanu pentru studii la Paris, se adaogă colecta altora, pentru el și pentru pictorul I. Negulici (1840, no. 89). Dar la 1847 aflăm că po tul, prins de mirajul Parisului, „nu face nimic acolo", ca și alți „Valahi" veniți la studii (p. 164). Altă știre, ulterioară, tot în 1847, că „s'a schimbat în bine" (no. 111).

Frumoase scrisori dela Al. Golescu-Arăpilă din Paris, 1841, (no. 91), cu evocarea forței tainice a munților, condamnă ciocoismul și letargia satelor (p. 132) — și cea din 1846—7 (no. 107) cu frase bune despre „Românism", literatura, care „nu-i de cât o față a desvoltării naționale" complinită însă cu muzica, artele, necesare lui — tinzînd la nevoia de a fi ajutat pictorul Tătărescu, trimes în Italia de Kesarie de Buzău (no. 107).

Același, în ajunul revoluției 1847, cu năzuința de a „creia un mic centru de Românism", în Paris și „misiunea" „micei pleiade de tineri români" de acolo (no. 111).

Scrisori din timpul revoluției muntene: Șt. Golescu anunță în 12 Iulie, 1848, preparative contra „reacțiunei" și spre a câștiga buna dispoziție a comisarilor turci (no. 112). La 30 Iulie, el dă știri despre sosirea lui Soliman Pașa la Giurgiu, manifestația poporului (10.000) pe „Câmpul Libertății", secretarul Pașei —, Tinghir îmbrățișa tricolorul nostru, dar a treia zi va discalifica „revoluția". Tratativele lui la Giurgiu, cu Soliman, trei ore, pentru înlocuirea Guvernului Provisoriu, revoluția fusese rău văzută de Turci, dar el demonstrează că s'a făcut „în interesul Porții — dat fiind că obiectul ei principal era de a nimici influența rusă în țară". Inlocuirea cu Căimăcănia de trei, tot prin „națiunea adunată pe Câmpul Libertății" — (no. 113).

www.dacoromanica.ro

La 7 Aug. Dim. Golescu scrie lui I. Ghica: „Frumoasa noastră ideee a unirii Principatelor nu prinde rădăcini din nefericire de cât în puține capete moldovene" ... „Țările de rasă română, Valahia, Basarabia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Banatul; știți că acestea ar forma un drăguț regat rotunjor, cu limite pe care natura pare a le fi indicat? M. Neagră, Dunărea, Tisa, i-ar forma o frumoasă centură de logodnă, o bună platoșă contra lovirilor streine".

... „Dacă principiul naționalităților proclamat de Revoluția francesă trebue să triumfe, cum totul ne face să sperăm, Românii vor fi un popor de opt milioane. Dar vor fi lupte oribile înainte de a se pûtea preface acest principiu în faptă, în toată Europa" (no. 114).

Prețioase informații, despre problemele militare, economice, politice, sociale puse în luna August de revoluționari, în scrisoarea lui Al. Golescu-Albul (no. 115). Tot așa cele din Paris, dela Al. Golescu-Arăpilă (18 Sept. (no. 117); vrea să se ceară o nouă furnitură de 10.000 puști, peste cele 5000 . Același]] — voise să vadă pe Miloș și pe Banul Jellacich înainte de a fi, în Septembre, la Paris. *El trimete agenți în Ardeal și Bucovina pentru a strînge cereri de „unitate românească"* și, pregătindu-se de o întîlnire cu Teleky, declară că-i va vorbi ca „dușman franc", ca *Romîn care urăște despotismul maghiar, de o mie de ori mai nesuferit decît al potentaților*": „unitate federativă, nu unitate maghiară", „confederație a tuturor naționalităților Orientului (și într'o scrisoare a lui Radu; p. 228), dar proasta lor vanitate îi va pierde și poate ne va pierde împreună cu ei" (*ibid.*). Lupta și influența perfidă a lui Gerando (p. 190). In acest timp, Zoe, refugiată la Sibiiu, cu Radu, însemna cu mîndrie răscoala țăranilor din Prahova și Teleorman, cari nu vor întoarcerea la trecut, și ciocnirea lor cu Turcii (p. 194): Radu va arăta că *țăranii au declarat că n'au nimic de cerut cît țara nu e liberă*, că în județul Argeș au închis pe sub-ocîrmuitorul care li cerea hîrtii de la revoltați și Cazacii au tras asupra lor; p. 219. El preferă pe Unguri Sașilor; p. 220. Găsește, între Ruși, și Basarabeni vorbind românește (*ibid.*). Zoe începe să fie informatoarea atentă și inteligentă pentru fiii desțerați: Ștefan și Nicolae, la cari se va adăugi tînărul Magheru; (p. 217). Și Zoe Racoviță se arată adînc jignită de brutalitățile ocupației (no. 119); sora ei, Alexandrina-Luța, urează biruința „sfintei

www.dacoromanica.ro

noastre cause" (no. 120); tot așa a treia nepoată de fiică a bătrînei, Felicia (no. 121). Până și mama lor, Ana Racoviță, visează de „eliberarea patriei" (no. 122); de la dânsa, din Goleşti, o largă scrisoare de informații în Decembre (no. 124: ea rîde de lașitatea Ruşilor „stupizi).

Pentru Zoe, care-și știe fiii la Paris, acesta e „oraşul feeric", cum zic ei, iar pentru ea „Capitala Libertății", de care pot fi mîndri Francesii (no. 125). Alexandru era în Bucovina pentru „propagandă" (p. 213). Și Ana Racoviță crede în Franța.

Nicolae anunță trecerea sa prin Viena la Constantinopol (p. 221), unde merge și Bălcescu (p. 256). Legăturile de propagandă la Paris încep în Mart 1849 (no. 141). In acest timp, din Ardealul luptelor agoniei revoluționare ungureşti scrie Zoe, întoarsă apoi la Goleşti (no. 142); e plină de admirație pentru Unguri și legendarul Bem. Pleacă pentru lungile osteneli la Constantinopol și Brusa (n-le 148 și urm.). *Fusese somată de Ruşi*, prin Caimacam, să plece în șase zile (p. 272) și voise întâiu să meargă la Orşova și apoi la Viena. La Brusa erau acum Alexandru și Radu, surguniți, Nicolae fiind întors la Paris (p. 273). In acest moment Ana Racoviță scrie aceste cuvinte de aur: „Cum vrei să căpătăm o Constituție ca aceia precum am cerut, fără ca Romînii să-și verse sîngele?" (no. 158). „Crede-mă că multe poate să îndure omul. Eu însă-mi nu înțeleg cum m'a împuternicit Dumnezeu. Fiul mieu nu știu de mai trăieşte, mama îmi e departe, frații miei tot așa, și cu toate acestea nu-mi pierd nădejdea și spun că după ploaie o să iasă soarele" (p. 299)[1]. Ea stăruie pentru acțiunea solidară a Romînilor în străinătate (no. 187), iar fiica ei, Zoe, îndeamnă pe Ștefan prin exemplul hotărîrii Polonilor de a duce lupta până la capăt (p. 302). Bătrîna stăruie și mai departe să se facă împăcarea cu Ungurii, cari au revenit la sentimente mai bune (p. 329): ea deplînge căderea Republicii Romane (p. 330). Se indignează de „trădarea" lui Görgey (pp. 340-1; cf. și pp. 352, 358). Numai în Noembre e acasă (no. 185). Știrbei îi arată toată ci stea (p. 389; cf. însă no. 199; IV, p. 10). Din parte-i, Alexandrina-Luța se arată adînc mișcată la trecerea prin Goleşti a unei trupe românești înaintînd în cîntec (p. 356).

In volumul III, la Mart 1850, e vorba de călătoria lui Nicolae

[1] Fiica ei, Catinca, și omonima, fiica lui Gheorghe Golescu, care se îmbolnăvi de nervi, merg la Paris (p. 315).

www.dacoromanica.ro

în Elveția, pe care Zoe declară că o consideră ca țara visurilor ei (no. 210). Ubicini apare ca director al unui pension unde pot merge nepoții ei (no. 212; v. și p. 199). Acolo era vorba să intre Alexandru Odobescu, adus de mama lui, care moare la Paris (p. 48 și pp. 50, 66). O entusiastă laudă a țăranilor, cu dispreț pentru clasele de sus, de Alexandrina Racoviță (no. 214)[2].

In August 1850, Goleștii din Paris n'aveau voie să se întoarcă, și Radu, Alexandru erau încă la Brusa (no. 231). Zoe se temea că revoluția va fi reluată prin agenți ai Rușilor (v. și pp. 113, 118), ca să-și poată prelungi ei șederea (p. 83). De acolo, într'o scrisoare de mare interes, Alexandru schițează planul unei noi revoluții, care să fie însă a Romînilor din toate provinciile; el se gîndește și la nevoia de a cunoaște pe „Romînii de dincolo de Dunăre, cei de peste Balcani, cei din sinul Ungariei" (p. 105). Constantin Racoviță, plecat din Brusa, scrie, la începutul lui 1851, din Torino, viitorul general Adrian fiind la Genova (n-le 260-1); în Italia și Alexandru Manu, care voia să între în armata sardă, ca și acest Golescu (pp. 169, 177, 179 și urm.). Și un Andreescu mergea la Torino (pp. 214,242-3), dar și el e închis (no. 293). La Brusa rămăsese Moldoveanul Vasile Mălinescu (n-le 269, 279).

Ceilalți Golești erau și în 1851 la Brusa (no. 269), cu Mălinescu, Cernătescu, viitorul profesor de istorie, și alții. Alexandru se gândia dacă e de făcut sau ba confederația cu Ungurii, dacă ei sînt „îndărătnici" sau ba (p. 213). Striga: „Trăiască Italia, Trăiască P lonia" (p. 215). Bataillard previne în ce privește pe Unguri; p. 253. Pentru plecarea din Brusa a Goleștilor, no. 281.

In August se aștepta în Italia, unde, în Statele pontificale, Adrian era închis (și no. 293), sosirea lui N. Bălcescu (p. 240; la Hyères, p. 253). Un Văleanu și un Duca trec prin Genova (*ibid.*). In Septembre, Alexandru e la Paris și, ca „Français par l'esprit et par le coeur", se indignează că ar putea fi expulsat (no. 291). Acolo vărul (monim visa de „Etats Unis du Bas Danube" (p. 254).

Copiii Anei Racoviță sînt puși însă la Halle, în Prusia (no. 298). Adrian merge la Paris, lăsînd pe nemîngîiatul Constantin Racoviță la Torino (no. 301; și no. 303). In acest timp și Alexandru Gh. Golescu e la Hyères (Ianuar 1852; no. 306). Pentru

[2] Intre fugară, la Viena, și Ștefan Neagoe (p. 48). Acolo moare Gheorghe Brăiloiu (p. 49).

www.dacoromanica.ro

„Istoria lui Mihai Viteazul" a lui Bălcescu Alexandru Gheorghe Golescu culege material (no. 308). Scrisorile lui, care începe a scrie şi româneşte (no. 314)[1], despre boala lui Bălcescu (v. şi n-le 311, 314, 320, pp. 301, 306, 321, 325, 330, 340, 342, 363, 402-3) sînt înduioşătoare. Acesta spera să-şi revadă mama la hotar (*ibid.*). Incă în 1852 acest Golescu trece la Dresda (no. 301).

Nicolae se afla, cu Radu şi Alexandru, la începutul anului 1852, în Atena (no. 310; cf. p. 292). Indată Zoe afla că la Paris ar fi fost un măcel (!), căzînd şi „şapte tineri Valahi" (no. 284). Un student bănăţean fugit din Viena, de poliţie, la Londra (no. 317). In acest moment Alexandru C. Golescu răsare iar la Constantinopol (no. 319), cu laude pentru Grecia. De acolo trece la Brusa. Omonimul în April era la Nîmes (no. 331)[2].

In toamna lui 1852 Zoe Golescu merge la Viena, unde era bolnavă nepoata, Catinca Rosetti, care iea pe fiul Zoii, Radu (no. 371). Călătorise pe Dunăre cu Vasile Alecsandri, care mergea la Paris (p. 378)[3].

Volumul IV se deschide cu veste , dată de Constantin Racoviţă, a morţii lui Bălcescu (no. 391). Alexandru Gh. Golescu întreabă de la Berlin (no. 398). In acel moment Zoe era cu Alexandru şi Radu, în fine liberi, la Genova (no. 392). Alexandru visase agonia prietenului (*ibid*). Constantin Racoviţă trimete unchiului Ştefan costume româneşti, ca să le arăte Italienilor (p. 5). Fiul Anei Racoviţă trece la Grignon (no. 401)[4]. Prin Iunie 1853 grija de întemniţarea, pentru motivele ştiute, a lui I. Brătianu. Pe atunci Zoe, cu fiii, trecuse la Geneva (p. 29 şi urm.). Iar Nicolae se afla în Anglia (no. 415). Ştefan va merge, cu Dimitrie Brătianu şi C. A. Rosetti, în Turcia (no. 423). Războiul Crimeii începea. Alexandru Gh. Golescu era de părere ca toţi emigraţii să rămîie la Paris. Dar în Ianuar următor se afla şi el la Constantinopol, gata a trece Dunărea. Aşteaptă şi pe I. Brătianu (no. 426), la Constantinopol, cu Ştefan. Omonimul e la Şumla (no. 430.)

In ţară, Constantin Racoviţă era arestat de Ruşi şi dus la Hotin, apoi la Chiev (n-le 427-8, 431-2).

---

[1] Sora lui, Cati, iea pe Alphonse Vaissien Descombes (no. 346). Alexandru C. Golescu se plînge că nu poate încă scrie româneşte (no. 342).

[2] I. Brătianu la o familie în Prusia renană (no. 382).

[3] In Franţa şi un Racotă şi Moscu, la Grignon pentru agricultură (no. 372). Intîlnirea la Dresda a lui Ştefan cu Bariţ (no. 384).

[4] Un pictor moldovean, Gheorghe Năstăseanu, la Roma, unde apără republica şi e rănit (no. 1494).

www.dacoromanica.ro

Alexandru C. Golescu visa de un „Stat moldo-valah cu Basarabia" (p. 103). Nicolae îşi închipuia (April) că Turcii au şi dat firmanul de Unire (no. 440).

Zoe continua să fie în Franţa : în Iulie la Enghien (no. 449), cu Radu (no. 450), unde acum venise şi Alexandru.

De aici corespondenţa sare până la sfîrşitul lui 1855, Alexandru, Nicolae, Ştefan fiind la Paris. Acuma, războiul, fiind sfîrşit, marea grijă era a Unirii. Se recurgea şi la cronici, care se căutau pe acolo.

Se vede că ţinea neapărat să fie Domn la noi acel Pierre Bonaparte, de un temperament violent, care prin uciderea lui Victor Noir a adus atîta pagubă regimului (p. 161).

In vara lui 1856 Alexandru era încă la Louèche, fraţii lucrînd la Paris, — o corespondenţă mai puţin nouă şi interesantă. Grija lor cea mare era a întoarcerii, care nu li se acordă decît în anul următor. Incă din Octombre 1856 bătrîna revenise în ţară (no. 478). Ştefan şi Nicolae se coborîră întăiu la Rusciuc, aşteptând o hotărîre favorabilă. Alexandru fu îngăduit cel d'intăiu (n-le 486-7, 489). Celalt Alexandru era la Bucureşti în Maiu (no. 487). Ştefan şi Nicolae declaraseră că nu înţeleg a se întoarce fără Rosetti şi D. Brătianu (no. 494). Amnistiarea mult căutată se acordă în Iunie (no. 496).

Ceia ce urmează priveşte participarea la alegeri. Dar în Ianuar 1858 Nicolae era la Berlin unde visita, prinţi şi diplomaţi, pentru a merge apoi la Bruxelles să se presinte regelui Leopold (no. 503); în Mart era la Paris (no. 506), unde vede pe Fuad-Paşa (no. 512) şi pe Cowley (no. 54). Zoe se arăta, în April, pesimistă asupra felului cum se va hotărî soarta a „cinci milioane de oameni" (no. 509). In August, Nicolae, care declarase lui Cowley că nu se ţine neapărat la prinţul străin, mărtusia că se presintă candidat la tronul muntean (no. 527). Mama nu pare peste măsură de încîntată (no. 534). Alexandru, fiul ei, îndreptăţia această dorinţă prin aceia că altfel ar reuşi un duşman al causei (p. 259). Se ştie că s'a părăsit candidatura.

Ştefan Golescu spera, în Mart, că Nicolae va fi numit „locţiitor al Munteniei în lipsa Domnului (p. 283)". El plecă imediat în misiune la Paris (April) (no. 550). Incă de atunci se ridică învinuiri contra lui Cuza, care se arată „prea moderat" şi „se poartă foarte rău cu poporul care l-a ales şi cu adevăraţii lui represintanţi" (p. 286). Domnul îl trimesese pentru un împrumut

www.dacoromanica.ro

(no. 551). Nicolae demisiona cu protestare pentru numirea lui Macedonschi ca general-şef şi ministru de Războiu; se dusese la Iaşi (no. 552). Dar numirea lui Ştefan la Co isia Centrală şi alegerea de „miniştri naţionali" împacă lucrurile (no. 554). Zoe binecuvântează pe Domn (*ibid.*). Ea e supărată de cearta din Comisiune (no. 558). Nicolae se bucură că Macedonschi pare a fi disgraţiat (no. 559), dar acesta rămînea biruitor (no. 560). Felicia Racoviţă credea, în Decembre, că Vodă a fugit în Rusia şi va fi înlocuit cu ducele de Toscana (p. 310).

In Ianuar 1860, Nicolae e contra disolvării Camerei (no. 571). Dar Cuza-l făcea, în Maiu, preşedinte de Consiliu (no. 579). In Iulie Ministeriul demisiona şi Effinghem Grant recomanda lui Ştefan să nu între în vre-o nouă formaţiune (no. 583). In August, Nicolae găseşte că Domnul e rău încunjurat (no. 586). Nimic nu-i place în măsurile lui (no. 588, Decembre). Atitudinea de opoziţie se păstrează. Alexandru scrie fraţilor, în Februar 1861, pe un ton iritat (no. 596).

Dar Ştefan formează Ministeriul, în Maiu (no. 603). Alexandru schiţează un program la capătul căruia Cuza ar fi „regele Romăniei" (p. 359). Domnul cere însuşi a se opri, în Iunie, comemoraţia revoluţiei (no. 606). Telegramele lui Cuza către preşedintele Consiliului, extrem de preţioase, sînt pe un ton imperios (no. 611). Dar prin Iulie neîncrederea lui Cuza faţă de unii miniştri îl îndeamnă pe Nicolae Golescu a demisiona, şi demisia se şi produce (n-le 615-6). Zoe doria să se producă o împăcare (no. 617; 11 Decembre). Dar în Februar 1862, era indignată contra Domnului, care înşeală continuu stînga; n'are „calităţile cerute, indispensabile unui şef de Stat" (no. 620). Pentru uciderea lui Barbu Catargiu arată „durere şi indignare ca toată lumea. E o calomnie care cade asupra tuturor oamenilor stîngii în vremurile animosităţilor şi patimilor în care cele două partide se află... Să dea Dumnezeu, pentru cinstea oamenilor cinstiţi, să se afle ucigaşul, căci atunci numai va dispărea îndoiala şi onoarea oamenilor de bine va fi salvată" (no. 621). Dar Ştefan scrie că are convingerea că acest atentat n'a putut fi comis decît de „un liberal fanatic şi smintit" (p. 393).

Nicolae-şi continuă opoziţia în Maiu 1863 (no. 622).

Şi faţă de Carol I-iu Nicolae, care făcuse parte din locotenenţă, are o atitudine de bănuială. Astfel, în Septembrie 1866, critică

www.dacoromanica.ro

numirea în calitate de comisar al Exposiției din Paris a lui Alexandru Odobescu, „Homme dévoué à Couza et qui dit pis que pendre contre les choses d'aujourd'hui" (no. 630). Visita Domnului la Goleşti (p. 414). Se ştie că el a recurs la serviciile familiei prin Ştefan. Cu ocasia căsătoriei lui Carol I-iu, acesta vorbeşte de „les quelques nuages un peu sombres qui depuis quelque temps se sont interposé méchamment entre les espérances d'il y a trois ans et l'avenir" (no. 642).

Scrisorile greceşti sînt ale ginerelui Alexandru Racoviță, care stăpîneşte stilul clasic, ale soției, scriind o grecească de salon, şi chiar una a lui Alecu [1]).

O operă necercetată a lui Vaillant

In *L'Empire c'est la paix* (Paris 1856)

J. A. Vaillant, care-şi pune în titlu şi serviciile de profesor la Bucureşti, se ocupă, de mai multe ori, de noi. Pomeneşte de presența în Capitala munteană a consulului de Châteaugiron, „vieillard caduc", care, după ce coborîse pavilionul, de pe urma unei ciocniri cu politica rusească, l-a ridicat iarăşi fără satisfacție. In schimb, secretarul consulatului, Felix Colson, „jeune homme de coeur ardent et de haute intelligence", apără causa românească şi prin „son livre sur les cabinets du Nord". Şi, citând propria sa carte, pe care o numeşte aici: „Histoire de la Roumanie", el spune că a adus „à ces futurs fondateurs d'une république qu'ils ont perdue, toutes les lumières qu'un séjour de douze ans nous avait procurées sur cette magnifique contrée d'entre la Theiss, le Danube, le Dniester et la Mer Noire" (pp. 22—3). Ca instrument al politicii ruseşti presintă pe „le Phanariote Mourouze, suborneur du Divan, qui livrait la Bessarabie aux Russes, le Moldave Stourdza, suborneur de Kotzbue (*sic*), dont, pour le salut de l'Allemagne, Sand a fait jus-

[1] Trebuie spus cu toată hotărîrea că traducerea scrisorilor greceşti de d. Camariano e rea: φραπάντα nu se traduce prin „arătos", ci prin „frapant", şi nici δελικατέτσα, care trebuia redat prin „delicateță", prin „trăsături fine". Νενὲ e „neneaca". La pp. 27—8 în text e „cele ce se cer", nu „ceia ce se cere". Κυβερνίτης la 1836 nu poate fi perfect, ci „ocîrmuitor" (p. 29). Πρὸς τὴν ἰδέαν se putea traduce altfel decît „ca să ştie" (p. 39). Ὅλοι μου οἱ οἰκειώτεροι nu înseamnă numai „toți ai miei" (p. 41). Ni se pare ca τὸ εὐαίσθητον... εἰς τὸ κεφαλάσιο se poate traduce: „bunele sentimente... la acest capitol" şi nu „sensibilitatea... în această chestiune" (p. 47). Ἀναβῶ εἰς τὴν πηγήν, înseamnă „a se sui la izvor" (nu „a urmări obîrşia") (p. 49). De ce χάλη nu s'ar traduce prin „hal" (p. 93)?

www.dacoromanica.ro

tice..., les Valaques Bibesco et Shtirbéiu, suborneurs de Mih. Broglie et Guizot, accommodant leur instruction française à leur éducation phanariote et les mettant l'une et l'autre au service de la Russie". Nu uită că Lüders, şeful armatei ruseşti de ocupaţie din 1853, „dès 1846, affectait, à Rome, sous le titre d'exilé, les exagérations des communistes les plus exaltés de France" (pp. 30-1). Domnii dintre 1717 şi 1820 sânt trataţi de „maltôtiers de finances", cari, „pour avoir essuyé quelques années la poussière de la chaise hospodarale sous *le titre viager de bey*, s'arrogent, en Europe, *le titre héréditaire de prince*, et se font, à Paris, un blason des armes de la Moldovalaquie (voir la voiture de Madame Ypsilanti" (pp. 31—2). Pentru a zugrăvi pe Fanarioţi el recurge la cartea, negăsită până acum a lui Emile Gaudin, consul la Bucureşti, care afirmă că „plus d'un million de Valaques ont franchi les Carpathes pour fuir les exécutions des Russes et des Phanariotes" (p. 32).

Aiurea, acusă Austria că vrea să germaniseze şi pe Români (p. 48).

Dar revine asupra vechilor săi duşmani de la noi, pentru a arăta unde au ajuns Principatele supt protectoratul rus, care urmăreşte anexarea, prin funcţionari devotaţi lui, pomenind de „les mascarades ruineuses de Bibesco, parodiant, à son entrée impudique dans Bucarest, l'entrée triomphale de Michel le Vaillant dans Weissenburg", adăugind, de cele mai multe ori fără delicateţă sau fără dreptate, căsătoria a doua a Domnului, suprimarea călătoriilor de studenţi în Franţa şi „izgonirea limbii francese din şcolile naţionale (!), închiderea şcolilor primare din sate", cheltuielile pentru învestitură, deturnarea „a 33.000.000 de franci de la luc ările publice, oferirea ca dar de nuntă soţiei a 3.800.000 de piaştri (!)", făcându-se socoteala că în douăzeci şi doi de ani s'au luat de la ţărani „cinq cent quarante millions de francs, dans un pays dont le bugdet ne s'élève pas, année commune, à plus de 12 millions de francs". Ca apărători ai ţării se presintă cei doi Ghica, lăudându-se şi „generoasa mişcare de la 1848, energic simptom al sfintelor lor aspiraţii către principiile civilisatoare ale Apusului". Cu dreptate se arată sensul anti-otoman al ocupaţiei austriece, prin care *s'a oprit intrarea lui Omer-Paşa în Basarabia, pentru a o* recuceri. Astfel generalul Espinasse a fost silit la ale sale „néfastes promenades d'acclimatation dans la Dobrodja" (pp. 501).

www.dacoromanica.ro

Intorcându-se asupra lui Ştirbei, al cărui fiu, Gheorghe, ar fi un candidat austriac la Domnie, fostul Domn e presintat ca o „pédantesque incarnation de ce *statu-quo*", prin acordarea de „insignii şi titluri ereditare. El ar fi dispus „à lui abandonner (à l'Autriche), pour l'établissement de soixante mille familles allemandes, qui lui en préparent la prise de possession, une partie des terres monacales, biens de l'Etat, que les hommes de 1848 enssent préféré concéder à leurs paysans indigènes" (p. 53).

Şi urmează actul de acuzaţie contra regimului care, pe lângă alte multe păcate, consacră „privilegiul ce şi-au arogat 5.000 de familii peste 5.000.000 de oameni", formând ele „o aristocraţie birocratică", „dont, pour l'instruction et le savoir-vivre, le tiers est à peine au niveau de nos plus modestes boutiquiers", „élite façonnée aux coquettes allures russo-phaanariotes, qui ne tient à son aristocratie que pour ses privilèges et à ses privilèges que pour les bénéfices qu'ils permettent de réaliser sous les formes les plus monstrueuses de l'iniquité la plus légale" (p. 55).

Străinii profită. Călugării greci scot pe an 5.000.000 de franci, „tandis que le bugdet national de la Moldavie ne va guère au-delà". De altfel, o cincime din populaţie nu plăteşte niciun impozit. Deci, de la 1845, 40.000 de familii ar fi trecut în Serbia şi Bulgaria. „*Hospodarat d'enchéres, hospodars d'aventure*, boiarie sans dignité, noblesse sans devoir, fortunes sans labeur, travail sans profit, emplois sans mérite, orgueil sans talent, servilité sans honte, le tout assis sur le péculat, la vénalite, le privilège et le népotisme" (p. 56).

Austria ar fi ucis supt lovituri mai mulţi decât Turcii cu armele în 1848. Se citează casuri: „insultarea căpitanului" ungur revoluţionar Türr, purtător de unfiormă englesă, „qu'elle (l'Autriche) ne grâcie que par déférence", şi ameninţarea pe stradă, de un croat a medicului frances A. Schramm (p. 57). Se refusă de Coronini şi de baronul Augustin lui Omer-Paşa, înfăţişat ca un candidat la Domnie, dreptul de a trece Dunărea, obligându-l a-şi face raportul Austriecilor (p. 59). Se face lauda acestui Croat renegat. De fapt, Austriecii vreau să dea Românilor ca Suveran pe Impăratul din Viena, şi nu se uită a se cita din „Livre bleu" pasagiul în care anexarea e presintată ca un mijloc de apărare contra ideii „Statului daco-român"

www.dacoromanica.ro

(p. 61). Apare, în față, planul „dacic" al lui Potemchin, care ar fi bătut monede cu efigia Daciei" (p. 62). Şi totuşi „duhul lui Dumnezeu" va duce la biruință ideia românească (pp. 62—3).

E pentru pribegi şi p ntru atâția din cei rămaşi, care nu se supun propagandei contra Turciei, pe care ar servi-o şi un d'Estrilhes, în Franța. Reşid-Paşa e „Sully al Turciei" (p. 65).

Culegem şi aceste exagerări, care cuprind totuşi informații de preț. „Selon nous aussi, les hommes du mouvement de 1848, en Valaquie ne le cedènt ni en générosité, à notre noblesse de 1789; le jeune Tournavite n'est ni moins poète dans sa prison, ni moins sublime devant ses juges que notre jeune André Chénier sous les verrous de la Terreur [1], et le négociant Hadji-Théodoraki, soutenant à lui seul tout le commerce, est absolument égal à notre Jacques Laffitte de 1830 et, comme lui, un grand, un illustre citoyen" (pp. 65—6).

Se vorbeşte şi de rechemarea consulului frances Poujade, care ar fi voit să ajute la Domnie pe socrul său Costachi Ghica. Mai sânt şi alți candidați la Scaunul domnesc „voire même à la dignité royale, s'il entrait dans les vues des alliés d'ériger la Moldovalaquie en royaume".

Venind la „Suțachi", descendent dintr'un „colporteur d'écheveaux de soie" (p. 122), aflător la Paris, unde urmăreşte pensia acordată de Napoleon I-iu mamei sale (pentru sacrificiul, ca agent frances în dragomanat, al tatălui), dar, se spune, pentru ca să lucreze la restabilirea lui Al xandru-Vodă Ghica, acest „autor al acelei faimoase broşuri publicate la Bruxelles în 1847 şi tinzând a face incontestabile drepturile Rusiei asupra Principatelor"; se aminteşte că tatăl său, Alexandru-Vodă a vrut să prefacă Târgovişteа în moşia sa (pp. 70—1).

Callimachi, ambasador otoman la Viena, se cere Domn după firmanul din 1818, abrogat la 1821. I se recunoaşte însă „l'élégance de son esprit et de ses manières". Cu acest prilej se atinge nu ştiu ce înțelegere între Mihai Sturdza, Bibescu şi Ştirbei, la 1853, „pour amener G. Ghika (?) à mettre avec eux ces provinces sous la protection suzeraine de l'Autriche" (pp. 72—3). Se combate şi broşura fanariotă a lui Gh. M. Nanu (p. 73 şi urm.).

Foarte frumoase sânt aceste cuvinte despre uitarea de către lume a Românilor: „cette magnifique contrée qui, pour cein-

[1] V. şi p. 77: la pauvreté patriotique „des fils de Tournavite, mort pour la France et pour son pays".

www.dacoromanica.ro

ture, a trois courants majestueux, le Thiss, le Dniester et le Danube : pour robe la verdure des trois riantes vallées du Banat, de Bessarabie et de Valachie ; pour couronne et pour diadème, un triple rang de coteaux ardus, de hauts mamelons et de monts altiers dont font leurs noms les Ardialiens, les Moldaves et les Mountènes" (p. 111). Cere „à ne faire qu'un seul Etat des six grandes provinces d'*Amont* et d'*Aval* de cette contrée, à ne former qu'un peuple des six grandes familles de *Montagnards* et de *Valaques*, qui l'occupent" (p. 112).

Se citează tratatele de sprijin, apoi istoria neamului, încălcările învoielilor impuse de Ruși, apelul la Napoleon. Se afirmă democrația tradițională, cu întrebuințarea lui *tu* și față de Dumnezeu, cu prefacerea Craiului în „craiu de Curtea Veche", dar cu adânc respect față de Impărat. Se reproduce programul muntean de la 1848. Se aduc înainte : originea Domnilor, lipsa de titluri, sistemul electiv, mila de oameni, vechea libertate a țăranului (pp. 126-7).

Deocamdată trebuie făcută unirea Moldovei, Munteniei și Basarabiei, „avec l'espoir que le temps pourrait y réannexer la Bucovine, la Transylvanie et le Banat". In frunte ar fi un „vice-rege" vasal al Sultanului, dar Rusia și-ar putea face și mai departe jocul. Deci trebuie *neutralisarea și independența, supt garanția Puterilor* (pp. 131-2). Unitatea se învederează prin ce s'a petrecut în toate clipele de primejdie (pp. 137-8).

Se arată apoi deosebirile de păreri din țară, în ce privește Domnul indigen sau străin. Ultima ideie o sprijină Vaillant : „un prinț ales, de rasă valo-latină", care ar răscumpăra tributul (p. 142).

Doar nu e vorba de un Egipt musulman, nici de o provincie turcească din „Casa din lăuntru" (*ibid.*). Pentru Turcia însăși, ar fi, cum o recunosc un Reșid, un Fuad, o ușurare (pp. 144—5).

E cea mai frumoasă carte a lui Vaillant, și pagini întregi ar merita o *reîpărire*.

* * *

Georg Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, C. H. Beck, 1940.

Această nouă Istorie a Imperiului bizantin, al cării autor, cunoscut pentru studii privitoare la viața interioară a Bizanțului, e un refugiat rus, astăzi profesor la Universitatea d n Belgrad, începe printr'o cîntărire a lucrărilor anterioare, în care se aruncă

www.dacoromanica.ro

lucrării mele *Histoire de la vie byzantine*, resultat al cercetării izvoarelor însesi, timp de o viață întreagă, calificativul că e „făcută din fugă" și cu „uimitor de multe greșeli de fapte", atunci când autorul e mult mai grăbit" și arată greșeli de fapte și mai „uimitoare". Le arăt în recensia care va apărea în revista mea francesă. Ajunge să spun aici că vorbește în secolul al IV-lea de năvăliri de „Saxoni și Irlandesi" (în loc de Anglo-Saxoni) în Insulele Britanice, de Quazi la Dunăre tot atunci, de lupta lui Valens la Adrianopol și cu Ostrogoții, de năvălirea Hunilor după a ambelor feluri de Goți, ca să ajungă, în secolul al XIV-lea, la distrugerea lui Mircea la Rovine și la imediata anexare a Dobrogii de către Turci. Nicăiri nu se recurge la izvoare decît doar cu prilejul vre unei discuții. E o îngrijită compilație după scrieri și articole recente. Materia e împărțită așa, încît Attila încape în zece rînduri la 448 de pagini de format mare. Nu e nicio ideie generală, nicio caracteristică, niciun element literar.

Dar apărută într'o colecție ca a lui Walter Otto, *Byzantinisches Handbuch*, nu mă îndoiesc că-și va face drum.

* * *

Ștefan Pașca, *O tipăritură munteană necunoscută din secolul al XVII-lea: cel mai vechiu Ceaslov românesc, studiu istoric, literar și de limbă* (ed. Ac. Rom. 1939).

E vorba de o tipăritură de la Govora, în 1640. Prefața se ocupă amănunțit de toate publicațiile egumenului macedonean Meletie, asupra caracterului național al căruia ar fi să ne gândim. Se caută și motivele pentru care acest candidat la Scaunul vlădicesc din Bălgrad și-a stricat legăturile cu Domnia. Larg comentariu lingvistic, din care reiese originea munteană (cu *i* parasit din *mânile*) a *Ceaslovului*. Cuvinte ca *voinicanie, cetaș, a se delunga, nelegiu, binevrea, botejune, ciudese* (v. p. 62 și urm.) arată o epocă mai veche decât tiparul, ca și de altfel, forme ca *pierzătorie, seriei, lucrure, nusul. Boiaren* e însă ceva curent (v. p. 46). In materie de sintaxă: *să nu se laude de mine, cuget de zua judecății*. De altfel d. Pașca observă „raportul apropiat" cu Molitvenicul slavo-român manuscript „din secolele XVI și XVII", găsit la Rotopănești de N. (nu I.) Istrate, scriitor cunoscut. *Tipăritura de supt Matei Basarab dă, în adevăr, acest text.* Prefața cu „blăstămarețăi" arată (și în ortografie) vechimea acestei cărți,, „scoasâ de pre cartia slovenească pre limba rumî-

*

www.dacoromanica.ro

neascâ cum grăim" (p. 71). „Copie de pe un text mai vechiu", de sigur, — o arată greşeli de copie —, dar, iarăşi de sigur, nu „o copie puţin schimbată... de pe textul nostru tipărit" (p. 72). Pe lângă aceasta, *î* pentru *ă*, *g* pentru *j*, *dz* pentru *z*, dovedesc un copist moldovean (a se observa şi *mânule* pentru *mâinile*, *sara* pentru *seara*). Deci *a existat o traducere din secolul al XVI-lea adânc a cărţii de rugăciuni, traducere care s'a copiat şi adaptat în diferite regiuni româneşti* (cf., încă şi ce zice autorul la pagina 77). De altfel ms. fragmentar Gaster (Bibl. Ac. Rom. 2522) *dă o a doua formă tot aşa de veche*, cum se vede şi din *Crezul* cu forme ca „una fiind tatăl şi lui *toate fură*", „*diştins-au cu* ceriul", „răstignirei derept noi", „Punt Pilat", „de-a *direapta părintelui*", „*a Săborului* biserecâ", „Sculatul morţilor" (p. 80 şi urm. şi p. 80, nota 1) şi forme ca „amar de mine" pentru „vai de mine", „pri însul". Câtă deosebire faţă de forma curentă a adaptării textului din prima versiune de către Antonie de Moldoviţa, care lucra pentru fugarul Gheorghe Vodă-Ştefan (p. 84 şi urm.) ! *Aceasta, prin claritatea şi ritmul ei, se vede a fi datorită unui scriitor de chemare* (v. p. 114, nota 1).

Conclusia e aceasta : *din străvechi vremi, poate chiar înainte de 1500, am avut rugăciunile obişnuite şi ele s'au răspândit larg, cu inteligente potriviri locale, pe pământul românesc. Crezul el însuşi*, asupra căruia tot d. Paşca ar putea da un studiu comparativ, *trebuie să dateze din adâncul vremurilor : o comparaţie atentă ar aduce dovezile.*

* * *

Octavian C. Tăslăoanu. *Supt flamurile naţionale, note şi documente din războiul de întregire al neamului, vol. I*, Sighişoara (1939).

Cartea cuprinde acte, unele puţin cunoscute, şi articole, mai ales amintiri personale, din care nu lipseşte o oarecare noutate . Sînt şi consideraţii generale, în mare parte exacte, asupra legăturilor politice ale României : remarcabile paginile, bine informate, despre Tripla Alianţă şi România. Autorul înşiră „momentele pierdute", în care intrarea Romîniei în război ar fi fost hotărîtoare. Interesantă nota, după Kautsky, *Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch*, care arată că I. Brătianu s'ar fi fost opus, în 1914, unei acţiuni alături de Centrali ; cel puţin aşa credea ministrul nostru la Berlin, Beldiman, şi ministrul german la Bucureşti (p. 96, nota 1). Dar d. Tăslăoanu crede prea

www.dacoromanica.ro

mult în ce se declara pentru motive de oportunitate şi „dibăcie". Pentru negocierile germane cu Tisza în ce priveşte cererile Românilor se dau note din „Istoria Ungariei" de Gustav Gratz (în ungureşte); p. 105, nota 2. Excelentă critica planului generalului Iliescu; p. 178 şi urm. O descriere a lui Aurel Popovici, pp. 300—3. Notele personale sînt foarte frumoase[1]).

* * *

Ştefan Mărcuş, *Musică şi teatru în Bihor*, Oradea 1935.

D. Ştefan Mărcuş cuprinde în aceste aproape două sute de pagini mai mult decât ce anunţă în titlu. Bine informat asupra trecutului, dă multe informaţii şi puncte de vedere care fac parte din istoria însăşi. Dar evident nu era nevoie să se înceapă de la preistorici şi de la Agatirşi.

Partea privitoare la folklore e deosebit de bine făcută. E şi deosebit de bine scrisă. Se adaugă revelaţii, ca a influenţei poesiei noastre populare asupra poetului ungur din secolul al XVI-lea Valentin Balassa. Şi însemnări despre danţul nostru, după un manuscript unguresc; p. 97. Un Esterhazy joacă „jocul românesc" la 1647 înaintea Impărătesei Leopoldina; pp. 92-3. La teatrul i suit din Orade se represintă o piesă latină presintînd pe Constantin-Vodă Şerban, refugiat în aceste părţi; p. 99.

Autorul constată că *după ieşirea Turcilor din Orade nu mai erau acolo decît „vre-o sută de familii" şi între ele doar nouă erau maghiare.* Până la 1720 numai 216 cetăţeni; p. 101. *Scriitorii unguri recunosc că nici Aradul nu era unguresc*; p. 105. E şi o adevărată mică istorie a Beiuşului; p. 115 şi urm.

Nu lipsesc amintirile, interesante, de om de teatru, iniţiator şi organisator, ale autorului. Ilustraţii documentare.

Alte ştiri noi se adaugă.

* * *

[Robert de Heïman], *A cheval, de Varsovie à Constantinople, par un capitaine de husards de la garde impériale russe*, Paris 1893. E vorba de trecerea, în 1877, pe la Sculeni, unde

[1] D. Tăsloanu arată că i s'a furat supt ocupaţie germană jurnalul manuscript, care i s'a oferit apoi pe bani, şi nu a voit să-l răscumpere. Trebuie să adaug că mi s'a oferit şi mie ca preşedinte de Consiliu un Jurnal în aceleaşi condiţii. Şi eu am refusat să-l cumpăr, dar am spus să-l copieze întreg. Din ce spune d. Tăslăoanu acum, văd că Jurnalul pare a fi al său. Dacă pot găsi copia în hârtiile mele care aparţin astăzi *Institutului de Istorie Universală, îmi voiu face datoria de a i-o dărui.*

www.dacoromanica.ro

satul e sărac şi restaurantul, de „bucătărie românească", scump şi prost. Trecând la Iaşi, află aceiaşi exploatare, de şi un otel e ţinut de un doctor în filosofie german. Soldaţii români au o atitudine marţială şi o disciplină perfectă . . . Ciobani fantastici . . ., în zdrenţe pitoresci, îşi conduc oile ca generali de corp de armată. Iaşul e un oraş plăcut, dar rău clădit".

Pe la Codăeşti, Vaslui, Chiţcani, la Bârlad, unde acelaşi otel german („Europa") şi aceleaşi preţuri. La Tecuciu, serbarea zilei Impăratului.

La Focşani, „toată populaţia a venit să întâmpine, în frunte cu călăreţii împodobiţi cu fireturi : prefectul, slab şi lung, călăria pe un poney gros şi scurt, primarul strivia supt greutatea lui un animal grozav de slab, şi ajutoarele urmau cu penaşe mari fluturând în vânt". Seara, raţă friptă la Otelul Petersburg. „Se mănâncă rău în România, dar tot cu musică, ce se detailează. Club al oraşului.

„Şosea largă şi perfect întreţinută spre Buzău" (un alt restaurant prost). La Bucureşti ei sânt primii husari ai gărzii. Mirare că Ruşii nu ştiu franţuzeşte şi nemţeşte, că pentru Gardă se cumpără pâne neagră „şi carne ordinară". Bancherul lui Heiman, Halfon, îl primblă în trăsură. In cale, Gorceacov cu iubita sa. Cântăreţe francese, vorbind despre măcelurile din Plevna. Un maior român îi spunea că în Bulgaria şeasă, fertilă, Turcii sânt după stâncile, ce apar ici şi colo, retranşaţi şi „după un băţ" ; ar putea s'o facă după o cracă, sau într'o gaură de şoarec ; luptă şi în agonie.

La 6 Septembrie defilează la Bucureşti Garda, cu prinţul de Altenburg. Peste câteva zile elegantul ofiţer, care fusese trimes întâiu la Ploeşti, e la Zimnicea, plină de răniţi, şi turci, foarte bine ţinuţi.

Restul, în Bulgaria. Nimic despre ai noştri, decât doar fixarea posiţiilor la căderea Plevnei sau întâlnirea cu un maior român dincolo de Sofia (e vorba de Eraclie Arion, de sigur, trimes pentru negocieri de pace).

* * *

Alfred Nettement, *Henri de France ou Histoire des Bourbons de la branche ainée pendant quinze ans d'exil, 1830-1845*, Paris, 1845. In frumoasa povestire a exilului lui Carol al X-lea, regele Franciei, şi al familiei lui în volumul al II-lea (pp.

www.dacoromanica.ro

124-4), se descrie călătoria de informaţie făcută din Gorizia-Gorz de contele de Chambord, pentru aderenţii săi : regele Henri V, împreună cu ducele de Lévis, preceptorul său, generalul Latour-Foissac şi contele de Locmaria, în Estul şi Sud-Estul Europei, la 1839.

Tânărul prinţ merge, prin Carlstadt şi Confiniile Militare, privind la manevrele grănicerilor, la Peterwardein, cu amintirea marii lupte date de Eugeniu de Savoia Turcilor, nu fără participarea contelui de Bonnival, la 1716. De acolo, se trece Dunărea la Semlin, pentru o visită la Iusuf, Paşa de Belgrad, unde dulceţile se aduc de un fost husar al lui Napoleon, scăpat din prinsoarea Ruşilor la 1812. Şi textul, perfect informat, urmează astfel :

„La Transylvanie, la Valachie furent successivement parcourues : lieux historiques, établissements intéressants, rien ne fut oublié dans cette excursion rapide".

Se dau şi amănunte : pomenindu-se o masă de gală „dans le voisinage d'Abur-Bonca (sic) et de Hermannstadt", legându-se, în necunoştinţă geografică, Abrudul (Abrud-banya) şi Sibiiul, se spune că i s'a ţinut, în latineşte, acest toast : „Intru, fericirea şi gloria ilustrului represintant al acestei rase unici care a dat atâţia regi Franciei, şi Bisericii un Sfânt".

Intorsul se face, după cercetarea „Croaţiei, Slavoniei, Serbiei, Ardealului şi Ungariei" (în loc de „Valahiei") prin Viena, unde e primit cu prietenul, făcându-se o visită şi adversarului de odinioară al lui Napoleon, arhiducele Carol, atunci retras (pp. 144-5). Va primi lămuriri militare la Agram, de la mareşalul Marmonte, duce de Ragusa.

Intr'o localitate urîtă din Ungaria, cu ţăranii cei mai săraci, spusese : „On ne pourrait demeurer ici si ce n'était une patrie". (p. 195. V. şi pp. 349-50).

Pe atunci la Bucureşti era Domn occidentalisatul Alexandru-Vodă Ghica.

A ştiut guvernul muntean de presenţa acestui neobişnuit oaspete, urmaş al lui Henric al IV-lea şi al lui Ludovic al XIV-lea ?

Despre cronica lui Constantin Stolnicul Cantacuzino.

In *Biserica Ortodoxă română*, LVI, 1-4 ştiri noi, de la d-l I. Ionaşcu, despre Mitropolitul Grigorie al IV-lea şi episcopul

www.dacoromanica.ro

Chesarie de Buzău. Şi aici se pomeneşte de „letopiseţul" de la Hurezi, care e cronica întreagă a lui Constantin Cantacuzino (v. Gh. Nicolăiasa, în *Rev. Arhivelor*, I, pp. 93, 96 7, şi p. 25, nota 1). Nu înţeleg pe ce basă (dar cf., tot de d. Ionaşcu, *Contribuţii la istoria mănăstirii Hurez*, Craiova 1935, pp. 55,84). Singurul se crede că e manuscriptul avut de V. A. Urechiă. Dar observ că într'o notă a ofiţerului rus Fonton de Verrayon, înaintaşul ministrului Rusiei la Bucureşti, supt Carol I-iu, prin care se cerea manuscriptul spre cercetare, i se dă titlul de *Istoria Valahii până la descălicătoarea Domnilor. Totuşi şi aşa nu poate fi vorba de singurul fragment care se opreşte la Attila.*

Din corespondenţa lui Grigorie cu Pitarul Ioniţă Bâtcoveanu se vede că la 20 Decembre 1832, Nicolae, fratele acestuia, a trimes de la Aninoasa, unde era ctitor, un „leatopiseţ" şi copia, scoasă de el, a „leatopiseţului" de la Hurez, pe care-l „dibuise" manuscript cerut de Rus în Iulie precedent. El adauge şi „nişte izvoade făcute de dumnealui Med[elnicer] Ştefan, care, măcar că sânt şi cu stihuri şi cu unele cuvinte drepte, dar atingătoare şi poate să fie neprimite cugetului Preaosfinţiei Voastre, eu însă le trimeseiu spre oareşicare ideie sau poate dintr'însele să se facă oareşicare adunare de istorie" (pp. 24 5). Cu dreptate d. Ionaşcu vede în acest „stihuitor" pe Zilot Românul, despre care se ştie că avea numele de Ştefan.

Răspunzând, la 12 Ianuar 1833, cărturarul Mitropolit observă că prin arhidiaconul Filoteiu, viitorul episcop de Buzău, a primit acele „părţi de leatopisiţ". Şi adauge, cu bună judecată : „cela (nu : cele) ce s'au aflat la mănăstirea Hurezului, să vede făcut de om cu învăţătură, dar spornic în cuvinte fără de nevoe". Călugărul traducător din greceşte nu înţelegea cerinţile perioadei italiene a Renaşterii.

Şi el, care a dat editorului Ioanid manuscriptul de cronică moldo-munteană găsit la Chişinău de tovarăşul său, ierodiaconul Daniil, e de părere să se facă din acesta şi din mamuscriptul de la Hurezi un singur corp : „de să va scurta, easte bun a să pune înnaintea celuilalt ce s'au trimis mai nainte, ca să se facă un trup cu acela". Nu însă cu adausul lui Ştefan-Zilot, care „easte bun, afară de ceale atingătoare de stăpâniri, care trebuesc lăsate", iar „celelalte ce sânt scrise în stihuri trebuesc prefăcute de singur scriitorul", — care era deci în viaţă —, „în cuvânt istoricesc, ca să se unească cu cealelalte".

www.dacoromanica.ro

Cu aceiași grijă pentru cunoștința trecutului, Grigorie arată că-i „sânt trebuincioase" două alte manuscripte: „un Dialogos de vorb[1] ce au avut Nicolae-Vodă Mavrocordat cu Mitropolitul Antim, prin Mitrofan al Nisis", care, cum se știe a urmat marelui ierarh; manuscriptul, pierdut din nenorocire, *cuprindea însuși pro esul de trădare al lui Antim*, care, cum se vede, s'a apărat și atunci, cum se apărase și pe vremea lui Brâncoveanu.

De mare interes e și m. . . ea „Invățăturilor lui Neagoe Băsărabă", aflătoare și la episcopia din Argeș. Grigorie arătând că sfaturile ar fi „cătră bezdadelile" Domnului, *confundă, ca și poporul, pe Neagoe cu Negru-Vodă însuși.*

„Pentru pricina letopisețului", Mitropolitul cerea să vie însuși Nicolae Bâțcoveanu (p. 25-6).

Primind manuscriptul, Grigorie se îndreaptă la 17 Februar, recunoscând că e vorba de „Sfătuirile lui Neagoe-Vodă cătră fiiul său", pe care le va ceti și va lua asupra lor o hotărîre (p. 27).

Lista persoanelor cărora — și Mârzea din Vălenii-de-Munte și Sandu Depărățeanu și dascălul Costache Chiosea, prietenul lui Anton Pann care apare însuși, ca „dascălul Anton Psaltul", el li dăruia tipăriturile de la Buzău p.p. (28-9).

CRONICA

Pe un exemplar din *Corespondența secretă a capilor revoluțiunii romîne de la 1848* de C. D. Aricescu, ed. a 2-a, 1892, cetesc: „D-lui Victor Ion Simon, funcționar la creditul funciar rural, în memoria confratelui nostru de exil de la 1848, București", fără iscălitură (B. I. I. U.).

*

Ca o curiositate, Kubalski, *Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, magyare et roumaine*, Paris 1852.

In ce privește pe Goralii, cu arta lor geometrică, mergînd până la Cracovia și intitulați odinioară Valahi (d. ex. la Des Noyers), Niederle (*La race slave*, trad. Louis Leger, p. 42) scrie: „ei au o fisionomie așa de originală încît te întrebi dacă n'au o origine dosebită, poate neslavă" (cf. p. 49: „asemenea Goralii din

[1] Probabil: hoț.

www.dacoromanica.ro

Carpați presintă un tip foarte deosebit de locuitorii din șes''). De altfel, sînt Ruteni de trei tipuri; *ibid.*, pp. 42—3. Cît despre Huțuli, „ei sînt un tip cu totul ciudat și interesant, or enigmă a etnologiei slave''. Și se arată cum, pe lângă cei cari cred că sînt Uzi (Cumani), ori Caucasieni, un cercetător, Coșcov, „*îi leagă de Traci sau de Sciți*''. „Alții admit un puternic amestec de elemente străine în elementul slav primitor. Numele Huțulilor e probabil de origine românească (Goc [1]), plus articolul românesc *ul*''. Aflăm poreclele de Boichi și Lemchi, ca „porecle date de vecini din causa întrebuințării cuvintelor *lem* și *boi*'' (p. 46): ar fi *lemn* și *boi*, în legătură cu ocupațiile lor.

*

Puțini istorici vor aproba afirmațiunile și conclusiile din cartea d-lui Mihail Fărcășanu, *Monarhia socială* (editura „Fundației Carol II''), pledoarie tinerească pentru totalitarism. Imensa lectură personală în atîtea limbi putea fi întrebuințată mai bine. Puțina noastră bibliogarfie ar fi introdus ordine și lumină în haosul pretențios al celei mai noi cugetări apusene. Se pune și întrebarea dacă astfel de sintese se pot încerca de un om, oricît de inteligent, la începutul unei cariere, cu elemente de judecată luate în drepta și în stînga. Lecturi germane se resimt în forme ca „Gregor'', „Chäronea'', „Irenäus''. Generalisări grăbite, necronologice, se pot găsi destule în rîndurile despre Bizanț, în care „porfirogenesa'' apare ca un principiu invariabil (p. 185).

*

A apărut o nouă ediție din Heinar Schilling, *Weltgeschichte, Ereignisse und Daten von der Eiszeit bis heute*. Din prima ediție s'au vîndut 30.000 de exemplare într'un an!

*

La vechiul repertoriu teatral: „Teatru dramatic din București, Credința, Speranța și Caritatea, dramă în 5 acte și șease tablouri, tradusă din f[r]anțozește de S. A. Mihăilescu, editoriu librariu Gheorghe Ioanid, București, Tipografia lui F. Om, 1863.

*

Pentru moartea la noi a lui Patiomchin, care-și făcuse în Palatul Tauridei „a huge Moldavian hall with a double row of columns all round the room'' (nota spune că acolo s'a adunat, peste un secol, Duma), *Memoir of the countess Golovine*, Londra 1910, pp. 2-78).

N. I.

www.dacoromanica.ro

N. IORGA.

ISTORIA ROMÂNILOR

în zece volume

Au apărut și se găsesc de vânzare:

Vol. I partea I,	*Strămoșii înainte de Romani*, 267 pag.	sfârșit
„ I „ II,	*Sigilul Romei*, 353 pag.	150 lei
„ II,	*Oamenii pământului (până la anul 100)* 342 pag.	150 „
„ III,	*Cititorii*, 353 pag.	180 „
„ IV,	*Cavalerii*, 351 pag.	280 „
„ V,	*Vitejii*, 427 pag.	250 „
„ VI,	*Monarhie*, 250 pag.	300 „
„ VII.	*Reformatorii*, 352 pag.	200 „
„ VIII,	*Revoluționarii*, 398 „	250 „
„ IX,	*Unificatorii*, 402 gag.	250 „
„ X,	*Intregitorii* 500 „	300 „

POST SCRIPTUM

Acest număr fusese pregătit în întregime de Directorul revistei, adânc regretatul Profesor Nicolae Iorga, fiind tipărite numai primele 8 pagini. Restul de 24 pagini aflate numai ca zaț cules în pagini, s'a distrus în întregime la cutremurul din 10 Noembrie 1941.

Textul acestora (p. 313-344) a fost restabilit de cel ce semnează, însărcinat de Comitetul Institutului Sud-Est European (Ședința din Aprilie) cu concursul d-rei Liliana N. Iorga — retipărind paginile ce s'au găsit risipite prin sertare în formă de „corectură" (pp. 321, 328-330, 332, 337-344 din paginația primă) și, în locul paginilor (322-327, 331, 333-336), pierdute, adăogând alte recensii ce s'au aflat culese în „șpalt" și destinate Buletinului Comisiei Istorice.

Două recensii au trebuit completate, de cel ce subcrie: una cu sfârșitul (la: A. Veress), p. 322 cu text propriu pus între semne [[ ]] și cealaltă cu începutul (la George Fotino) pp. 324-326, cu text propriu pus între semne [[-]] în locul paginilor pierdute, din care nu s'au găsit nici „corectura" în vreo formă, nici manuscrisul.

In cursul lunii Noembrie, lucrătorii Tipografiei „Datina", au refuzat a da lămuriri la timp Secretarului Instit. Sud-Est European care se interesa de situația Revistei.

N. A. C.

www.dacoromanica.ro

40126 — Tiparul „Cartea Românească", București

Prețul 60 lei

www.dacoromanica.ro